

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

E. R. Postma / Eindhoven

„Vraagt van den Here regen”

(Zacharia 10 : 1, 2)

Een kleinigheid ?

Midden tussen geweldige profetieën in het boek Zacharia staat een kleine profetie over een ogenschijnlijk kleine zaak, over ... regen. Je zou die paar verzen bijna over het hoofd zien. Of, zoals sommige uitleggers willen, verplaatsen of wegwerken. Wie denkt er nu aan regen als er zulke grote andere zaken aan de orde zijn? Een enorme veldtocht, misschien van het latere militair genie Alexander de Grote, de proclamatie van Sions Koning als wereld-vredevorst; bevrijding en zegepraal van Israël dat Gods wapen (pijl en boog) wordt tegen Griekenland (hfdst. 9).

Wie denkt er dan nog aan een beetje regen?

Wie?

Nee, echt niet alleen die profeet. Daar denkt iedereen aan. Want wat er ook gebeurt op het politieke wereldvlak — een mens moet en wil toch eten? Niet bij brood alleen? Maar toch ook niet zonder brood! Zonder regen geen brood voor de mensen, geen voer voor de beesten.

Oorlog of vrede — een mens moet toch leven. Wat hebben mensen lopend een afstand afgelegd in de laatste hongerwinter om aan een beetje eten te komen. Boven hun hoofden gingen honderden, duizenden vliegende forten richting Duitsland. Prachtig (?) — maar je had honger en dat kwam op de eerste plaats. De bevrijding kwam dichterbij, maar je wilde die dan ook wel belevén ...

Berekening

Zeg niet: dat was oorlogstijd — nú is het anders. Want het ligt nu niet anders. De grote wereldpolitiek raast onafgebroken en onvoorspelbaar voort. Machtigen nemen beslissingen, rijken bewapenen zich. Maar intussen werden brood en melk, aardgas en benzine duurder en duurder. Fabrieken sluiten, mensen worden werkeloos, geld wordt (bijna) waardeloos, aandelen zakken. Niet alleen in Polen, ook in ons land speelt de broodvraag een heel grote rol. Nog niet zoals in Polen. Maar toch: we willen wel graag eten, nietwaar? Misschien loopt het in Polen een keer uit de hand. Maar wij hier moeten toch ook onze rekeningen kunnen betalen. En wij zijn, vergeleken met anderen, toch bepaald nog niet arm. Maar we beginnen wel al weer te rekenen, steeds meer ...

Vindt u het nu nog gek dat die profeet, nee dat Israël midden in dat tumultieuze wereldgebeuren zich druk maakt over het weer, over regen? Profetieën over een Vredekonink zijn mooi, maar je kunt er je maag toch niet mee vullen? Beloften van bevrijding — prachtig! Maar hoe kun je feest vieren als er geen brood op de plank is, als je werkeloos bent? De verbittering zal groter zijn denklijk dan de drang om te feesten ...

Zo zie ik het Israël in de dagen van Zacharia en diens collega-tijdgenoot Haggai: droogte en een ellendige economische situatie (Hagg. 1 : 6, 9, 10). Er kwam géén regen ...

Illusionisten

Wat doe je dan, als mens die toch eten moet? Haggai vertelt het (hfdst. 1). Maar Zacharia óók (10 : 1, 2). En Israël zelf — wat doet het volk eraan? 't Slot van de profetie verraadt het. Want opeens komen de terafim (voorouderbeelden en -goden?) voor het voetlicht. Samen met waarzeggers en meester-dromers. Een wereld van bijgeloof en magie? Ja en nee. Want wat doen die priesters die de huisgoden raadplegen? Wat doen de waarzeggers en meester-dromers?

Laat u niet voor de gek houden door hun vroom vertoon, hun gegoochel

met toverspreuken, heilige formules, getallen, raadsels, orakels — kortom met hun hele hocus-pocus. Let goed op: het zijn goochelaars, illusionisten. Ze wekken de illusie, de schijn van onfeilbare deskundigheid, maar hun dodelijke ernst is niet meer dan ... boerenbedrog. Hun fluisterende bezweringen, hun indrukwekkende riten zijn niet meer dan pure afleidingsmanoeuvres (net als bij „onze” goochelaars). Wie suggereren wil dat terafim leven, moet verbergen dat zij dood zijn. Kijk er maar doorheen: alle deskundigheid, alle offerbereidheid kan niet verhelen, dat goden geen stap kunnen verzetten. Ze moeten ... gedragen worden (Jes. 46 : 1 v.v.). Je kunt tegen ze praten, maar ze zeggen geen woord terug. Laat staan dat ze de toekomst voorzeggen kunnen (Jes. 44-48; m.n. 48 : 3-8). Ze zijn en blijven werk van mensenhanden (Jes. 44 : 6-20); ze doen geen kwaad, maar goed doen is er ook niet bij (Jer. 10 : 5).

Wie wéét ... ?

Wat betekent dat ten diepste? Wel — als de waarzeggers en hun soortgenoten zich na alle hocus-pocus tot het volk wenden, bewierookt en in een wolk van ontzagwekkende „heiligheid”, en ze doen hun mond open — dan hebben ze niets anders te vertellen dan wat ze zelf bedacht hebben. Al wat ze te bieden hebben reikt niet verder dan hun eigen wijsheid, verstand, inzicht, verwachting (vgl. Jes. 29 : 14 en 1 Cor. 1 : 19 v.v.). Ziedaar wat de mensen voor grof geld wordt aangeboden! Om met Zach. 10 : 2 te spreken: ijdelheid, leugen en bedrog, nietswaardige troost ... Geen wonder dat „zij” (de Israëlieten) rondzwerven als een kudde zonder herders. Wat die (gods-dienstige) goochelaars bedenken, dromen en profeteren, had elke Israëliet ook zelf kunnen bedenken. Hun pseudo-profeten hebben geen enkele zekerheid of garantie te bieden: hun „arm” (macht) is even lang als die van ieder ander mens.

Een achterhaalde, verouderde situatie? Luister dan naar de mensen, die menen de wijsheid en de toekomst in pacht te hebben. Je kunt het zien en horen: de „wijzen en verstandigen” spreken elkaar vierkant tegen. Hun theorieën zijn zelf bedacht, hun ideologieën zijn eigen maaksel of worden als „terafim” meegedragen een nieuwe generatie in. Maar wie biedt absolute zekerheid? Wie kan de toekomst voorspellen? Wat is de reik- en draagwijdte van een troonrede of van een regeringsbegroting? Welke factoren geven de doorslag — het „gouden kalf” van een V.V.D. of het „ijzer-en-leem” van een P.v.d.A.? Hoe ver reikt een mensenarm? Wie keert de machten van deze wereld? Geen ideologieën als terafim, geen nieuwe theorieën, geen toekomstdromen kunnen wie ook zekerheid geven. De wereld wil bedrogen zijn en wordt, met open ogen, bedrogen. Wie nam Hitler aanvankelijk serieus? Wie had voorzien dat een knaap van twintig jaar (Alexander de Grote) de wereld zou veroveren? Wie keert de oliecrisis?

Gegronde hoop

Futurologen, polemologen, instituten voor de vrede volgestouwd met de modernste hulpmiddelen zoals super-computers — prachtig. Maar uit computers komt niet meer dan je er in stopt. Ze produceren alleen menselijke wijsheid en toekomstverwachting. „Wie hen maakten, zullen worden als zij, ieder die op hen vertrouwt” (Ps. 115 : 8).

Daarmee wil ik niet zeggen, dat we geen plannen moeten maken of geen regeringsbegrotingen meer moeten opstellen of geen gebruik moeten maken van de deskundigheid van velen op velerlei gebied. Natuurlijk wel. Maar dwaas is wie daar ten diepste zijn redding van verwacht en daar al zijn hoop op bouwt (Ps. 146).

Om tot het simpelste maar altijd even belangrijke terug te keren: wie geeft ons regen? En dus ons dagelijks brood? Werk, inkomen? Om over gezondheid nog maar niet te spreken ... Voor wie zijn de wereldmachten als een stofje aan de weegschaal (Jes. 40)?

Kijk — daar ligt het belang van dat schijnbaar onbelangrijke détail van Zach. 10 : 1, 2: vraagt van de HERE regen; de HERE maakt de bliksem-schichten (en niet berggod Baäl, 1 Kon. 18) — ook stor/regen zal Hij hun geven, voor iedereen gewas op het veld!

De draagkracht van zulke woorden reikt verder dan het Israël van toen (vgl. Deut. 11 : 13-15 en Zach. 9 : 11). Ze willen ook ons bepalen bij wat wezenlijk belangrijk is: dat onze verwachting niet van mensen, maar van de HERE is — Hij spreekt geen leugen en bedrog en biedt geen „nietswaardige troost”. Zeggen wij niet: „onze hulp is van de HERE...” — zowel op biddag als op dankdag. Welzalig wie Hem tot Broodheer heeft!

Over de waarheid (12 - slot)

Filosofische aantekeningen bij een studierapport

47. Wat zit „inéén”?

De hedendaagse wijsbegeerte leert, volgens het rapport, dat de waarheid niet louter objectief is, ook niet louter subjectief, ook niet een optelsom van beide, ook niet een beetje van beide, maar „beide inéén”. Dat wordt dan in par. 5 verduidelijkt (??) met een beeldspraak van drie inéén: de schat in de akker en het graven en het vinden. Dit dan wel onder het opschrift van twee inéén, nl. „objectief en subjectief inéén”.

Nu zijn we echter een stap verder. Het is in par. 6 ongeveer duidelijk geworden dat met het „beide inéén” waarschijnlijk bedoeld is dat subject en object met elkaar in een wisselwerkingsrelatie staan, en dat geheel van subject en object en de wisselwerkingsrelatie tussen beide, is dan de waarheid. Althans is dit geheel het wezenskenmerk van waarheid.

Deze bijna-duidelijkheid wordt dan wel weer in de uiteenzetting daarna, vermoedelijk in aanpassing aan het niet-wetenschappelijk moderne spraakgebruik, vertroebeld door de inwisseling van de termen subject en object voor de uitdrukkingen: het subjectieve en objectieve aspect, wat eigenlijk heel wat anders is. Voorts werd de voorstelling van het subject of „het subjectieve” (aspect) met het object of „het objectieve” (aspect) samen inéén in de waarheidsrelatie, niet weinig vertroebeld door als conclusie („dus”) te praten over een andere twee inéén, nl. de waarheid en het subjectieve: „Het gaat dus niet om een waarheid (objectief) die vervolgens toegeëigend moet worden (subjectief), maar om beide inéén”. Zo luidde de cursief gedrukte conclusie van par. 5 (13). In het opschrift dus subject en object inéén, in de toelichting drie-in-de-pan, in de conclusie een ander tweetal inéén. Voornaamste oorzaak (naast andere) van deze warboel is m.i. dat in heel dit eerste hoofdstuk voortdurend waarheid, werkelijkheid en objectiviteit door elkaar gebruikt worden, alsof zij hetzelfde waren. In het moderne wijsgerig denken heet dat niet plompweg verwarring, maar het geschieden van identiteit in het universele medium taal binnen het waarheidsgebeuren. Proost! Toch hebben we eerlijk geprobeerd door de grijze mist van deze populaire eenvoudigheid heen te boren,

kerkelijk leven

om de bedoelde gedachtengang zo goed mogelijk te verstaan. Uit de kernachtige samenvatting aan het slot van par. 6 zagen we er iets uit komen dat althans ten dele duidelijk is: „Met andere woorden: er is sprake van een relatie tussen subject en object, sterker nog: een wisselwerking waardoor beide zich eigenlijk pas goed gaan aftekenen” (14).

48. Wisselwerking

Misschien is dit het kernwoord in de waarheidsopvatting van het rapport. Wat kan dat inhouden? We zeiden al eerder: zowel iets goeds als iets verkeers. Het hangt er van af hoe men het invult.

Wisselwerking dus. We vragen: hoe werkt het subject in op het object en hoe het object op het subject? Kan nog gezegd worden dat deze wederzijdse inwerkingen van subject en object op elkaar ook reacties op elkaars werkingen zijn? of hoeft dat niet?

In rechtstreekse zin krijgen we in de waarheidstheorie van het studierapport geen antwoord op deze vragen. Wel indirect. Er worden nl. hier en daar enige stellingen geponeerd over de aard van de werkingen van subject en object in het waarheidsgebeuren. We vragen dus eerst: wát „gebeurt” er eigenlijk in het zgn. „waarheidsgebeuren”?

Vooraf deze opmerking: we zijn niet zo gelukkig met laatstgenoemde modieuze term, die we bv. op blz. 23 tegenkomen. Hier spreekt inderdaad in mee de moderne, zgn. dynamische werkelijkheidsbeschouwing. Die term „waarheidsgebeuren” komt dan in de plaats van de gebruikelijke opvatting van waarheid als „verantwoorde uitspraak”, zoals we bv. op blz. 104 weer lezen. Dus gewoon als uitspraak die daarom verantwoord is, omdat ze in overeenstemming met de werkelijkheid is.

Toch behoeft de term „waarheidsgebeuren” niet afgewezen te worden omdat er geen wezenlijke dynamiek eigen zou zijn aan de werkelijkheid.

pastorale notities

OOTMOEDIGHEID (Fil. 2 : 3)

Dominee kreeg kiespijn en dat uitgerend in de nacht van zaterdag op zondag. Hij draaide de tandarts, maar die reageerde met een vreemde, metaalachtige stem, dat hij op zondagmorgen van tien tot elf te spreken was voor spoedgevallen. Doch dat is kerktijd! Gelukkig zakte de pijn tegen de ochtend. Mevrouw had, volgens zeggen, een huismiddeltje aangewend: een watje in jenever gedrenkt. Dominee zei in de consistorie dat het maar weinig gescheeld had „of het Evangelie was vandaag niet verkondigd aan deze plaats”. Het was de broeders niet geheel duidelijk, of met „deze plaats” de „stad hunner inwoning” bedoeld werd dan wel „dit bedehuis”. Het had er wel wat van alsof er maar één kerk was in de stad en één dominee en alsof er behalve de predikant in de gemeente ook niemand in staat was om het Evangelie te verkondigen. Er was een korte staking bij de

omroep. De woordvoerder van de E.O. zei dat hij geschokt was door het geconstateerde feit dat wij zo afhankelijk zijn van „niet-christenen”, waarmee hij de stakende technici bedoelde. Hij lanceerde het denkbeeld om een eigen zender te bouwen. Men zou de verloren gegane zendtijd teruggeisen van de N.O.S. De woordvoerder had ook bescheidener kunnen spreken, door bijv. te constateren dat het kenmerklijk Gods bedoeling niet was dat de E.O. op die vrijdagochtend zou uitzenden. Het programma van de muzikale mand-met-ooft is zeer geliefd, maar ’t is toch geen ramp als het eens niet doorgaat? Men behoeft toch ook niet elke dag een stichtelijke dagopening of -sluiting te doen of een wijding van de rustdag op zaterdag? Dat heeft me wel eens bekneld op een congres of zo. In m’n studententijd in Kampen begon men daarmee. Dan heette het op z’n Duits een Andacht. Een religieus halfuurtje op zaterdagavond.

Maar om op ons onderwerp terug te komen: het valt niet mee om te erkennen dat God je ook eens niet nodig heeft en dat, als jij je werk niet doen kunt, een ander het wel overnemen zal, die het allicht beter doet dan jij.

A. H. Algra, Sliedrecht

Er is nauwelijks een wijsbegeerte te noemen die dat zo consequent en diepgaand in zich heeft, als de wijsbegeerte van Dooyeweerd. Zij ziet die dynamiek ook volop aanwezig in de zgn. „levenloze natuur”. Niet vanwege de beweging in atomen en hun onderdelen, maar vanwege de betrokkenheid van alle dingen in het in de mens geconcentreerde kosmisch ontsluitingsproces en concentratieproces. Maar dit daargelaten. Het komt slechts aan op de juiste „invulling” van de formele kwalificatie „dynamisch”. Ook in het waarheidsbegrip.

49. Wat gebeurt er in de waarheid?

Het antwoord op die vraag is meervoudig. We lezen dat zowel subject als object in de waarheidsrelatie beter „aan het licht” of „tot hun recht” komen (12) en „beide zich eigenlijk pas goed gaan aftekenen” (14). Een ander antwoord bespraken we al eerder, nl. in ons punt 31 (art. 9). We overdachten toen „dat onze persoonlijke inzet” meer of minder „deel blijkt uit te maken van de op ons toekomende waarheid” (13). Ten slotte lezen we dan dat de waarheid eigenlijk een wisselwerking is.

Uit deze veelheid moeten we proberen een antwoord te vinden op de vraag wat er nu precies in de „wisselwerking” binnen het waarheidsgebeuren gebeurt.

De eerste moeilijkheid is alweer deze dat we blijkbaar in die wisselwerking niet alleen met subject en object te doen hebben, maar ook nog met een derde werker, nl. de waarheid zelf. Van haar wordt gezegd dat ze op ons toekomt (13) en in die op ons toekomende waarheid ontmoeten we dan... onszelf, althans „onze eigen manier van de dingen zeggen”. Waarheid is ditmaal niet geïdentificeerd met werkelijkheid, met het object, maar, althans voor een deel, met het subject. In de op ons toekomende waarheid treffen we iets van onszelf aan, nl. onze persoonlijke inzet, onze eigen manier van de dingen zeggen!

Daarmee is maar niet bedoeld dat in alle denken en spreken van waarheid nu eenmaal onze taal een rol meespeelt. Dat zou al te simpel en vanzelfsprekend zijn. Neen, in hoeverre ik met mijn manier van zeggen en met mijn persoonlijke inzet deel uitmaak van de op mij toekomende waarheid (bv. dat zojuist mijn vulpen leeg was), hangt af van de mate waarin ik door de zaken waarover het gaat in die waarheid, „overweldigd” ben. Maar voordat ik mij verder kan verwonderen over die leuke ontmoeting met mij zelf in de op mij toekomende waarheid (dat dat schilderij daar scheef hangt, bv.), wordt mij de hele ernst van de wijsgerige bezinning ontnomen door de herlezing van de eerste helft van diezelfde volzin. Want nu lees ik dat ik over-

weldigd zou kunnen worden door een waarheid (is ditmaal weer werkelijkheid bedoeld?) die „als het ware” op mij afkomt. Als het ware... dus niet echt? Wie of wat komt er nu wel of niet echt op mij af? En kan wisselwerking betekenen dat ik mijzelf tegenkom in de (al dan niet) op mij afkomende waarheid? Is er pas dan van waarheid sprake als ik mij zelf er in herken? Het is mij allemaal te „wollig”, of beter: het is mijns inziens puur subjectivisme.

50. „Zich eigenlijk pas goed gaan aftekenen”

In een door de *wisselwerking* (in het gebeuren binnen de waarheidsrelatie) zouden subject en object „zich eigenlijk pas goed gaan aftekenen”. Deze laatste gedachte van par. 6 kwamen we al eerder tegen in deze woorden: „Juist in en met het objectieve aspect komt het subjectieve beter tot zijn recht” (12), alsook „vanuit de andere pool” hetzelfde (?): „juist in en met het subjectieve aspect komt het objectieve beter aan het licht” (t.a.p.).

Dit gebeuren van beter aan het licht komen en (is dat „hetzelfde”?) beter tot zijn recht komen van subject en object tegenover elkaar binnen de waarheidsrelatie, is voor mij moeilijk te begrijpen. Nog mistiger is voor mij het gebeuren dat subject en object in de waarheid „zich eigenlijk pas goed gaan aftekenen”. Wat ik mij wel kan voorstellen is, dat voor mij een bepaald object duidelijker wordt, meer gekend en bekend, wanneer ik omtrent dat object de waarheid lees of zelf ontdek. Als ik er zodoende meer zicht op krijg, dan kan ik inderdaad (personifiërend) zeggen: dit object tekent zich voor mij nu pas goed af. Maar wat is hier nu de wisselwerking tussen subject en object? Wat kan het betekenen dat, uitgerekend door de betere kennis inzake dat object „juist in en met dat object” ik zelf nu beter aan het licht of tot mijn recht kom? Zeker, mijn kennis is dan iets vermeerderd, maar dat simpele feit zal toch wel niet bedoeld zijn met dat „juist zó beter tot mijn recht komen”. Ook dit, wanneer ik een onware voorstelling heb, in de ban van dwaling en leugens, dan kan gezegd worden: de waarheid zal je vrij maken, nl. van die on-waarheid. Dat kan dan soms erg belangrijk en vol van consequenties zijn voor mijn leven. Dan doet en bewerkt de waarheid iets. Alleen - deze mogelijkheid was niet aan de orde en kwam niet ter sprake. Het ging om de waarheid als zodanig, wat zij is, hoe zij verstaan moet worden, wat het ware waarheidsbegrip is, en wat mij betreft: over de vraag wat er in de waarheids-als-relatie gebeurt. En dan weet ik echt niet wat ik bij de boven genoemde werkingen moet denken, en nog minder bij die „wisselwerking”.

De term wisselwerking zou ik zelf

ook best kunnen gebruiken bij een eigen kennistheoretische uiteenzetting van het waarheidsbegrip. Maar ook dat is hier niet aan de orde, en zou ook veel te veel ruimte vergen. Want we moeten eindigen.

Einde

Terugblikkend merk ik op dat ik in deze losse aantekeningen bij het eerste filosofisch gedeelte van het rapport „God met ons”, mij strikt beperkt heb tot kritiek op de inhoud en presentatie van het „nieuwere waarheidsbegrip” dat de auteurs aan (een bepaald deel van „de”) hedendaagse wijsbegeerte ontleenden. De toepassing van dat m.i. onchristelijke waarheidsbegrip op de Bijbel en in de theologie hebben we geheel buiten bespreking gelaten. Hierover nog slechts een paar opmerkingen.

We beseffen goed en stemmen er ook mee in, dat de volle waarheid veel meer is dan alleen het logisch aspect ervan. We stemmen in met dit rapport als het zegt dat de waarheid vaak te beperkt, nl. alleen theoretisch wordt gezien. We erkennen ook dat de werkelijkheid zelf, en daarom ook de volle waarheid omtrent de werkelijkheid, zeer veel rijker is dan alleen het kennisaspect ervan, het kenobject zijn.

H. Algra / Den Helder

Had ik dat maar geweten (2)

De vraag naar de norm

Vorige week kwam ter sprake dat de vertaling van het Griekse woord 'suneidèsis' in de Bijbelvertaling van 1951 nogal inconsequent is. De suggestie zou gewekt kunnen worden dat het geweten autonoom functioneert. Dat is een gedachte die heden ten dage sterk leeft. „Mijn geweten bepaalt aan wie ik gezag verleen; ik laat ook steeds mijn geweten bepalen welke actie te ver gaat, en welke niet”, aldus een uitspraak van een jongere in een TV-programma (1). Vandaar dat we het woord 'geweten' met enige voorzichtigheid moeten hanteren. Gebruiken we dit woord toch (en vervangen we het niet door bv. 'besef') dan deinen we ons te realiseren dat de voorafgaande vraag is, waar we we richtlijnen voor ons handelen vandaan halen. Primair staat de vraag naar de norm (2).

Naar buiten toe

In zijn boek 'Paulus' geeft Prof. H. Ridderbos twee elementen aan, die

Maar we laten dat alles niet uitspelen tegen het logisch-analytisch kennisaspect dat er óók is. Dat nu komt door het moderne subjectivistische denken niet aan het licht en niet tot zijn recht. Daartegen ging ons filosofisch protest.

In de slotparagraaf van hoofdstuk I gaan de auteurs eens even naast ons, gewone mensen, staan. Vol begrip, maar ietwat meewarig schrijven ze: „Wij willen zo graag... een waarheid die buiten ons om en ongeacht onze feitelijke houding vast staat. Maar bijbelse waarheid...” enz. (22). Wat er verder over die bijbelse waarheid gezegd wordt, moet dan wel „nader uitgelegd worden, omdat... hier het duidelijkste de verschuiving van het waarheidsbegrip zichtbaar wordt”. Nu, voor mij hoeft die uitleg niet meer. Want ik houd mij inderdaad bij wat „wij” zo graag willen: „een waarheid die buiten ons om en ongeacht onze feitelijke houding vast staat”. Zulk een waarheid is echter precies het Evangelie. De waarheid van God. Als die ongeacht onze houding VAST STAANDE WAARHEID ons vrij maakt, krijgen wij inderdaad (mogelijk ook in de wijsbegeerte, vgl. ons punt 17.6) déél aan de Werkelijkheid van Christus, waaromtrent het Evangelie de Waarheid is.

bij het denken over het geweten een rol spelen (3). In de eerste plaats vormt het geweten het bewustzijn van de mens, dat hij is gebonden aan een goddelijke beoordelingsnorm. Hij weet dat hij niet alles zelf kan bepalen; er is „iets” buiten hem, dat zijn gedrag waardeert of afkeurt. Denk hierbij aan een tekst als Romeinen 2 : 15 (Groot Nieuws voor U): „Hun gedrag laat zien dat de wet in hun hart geschreven is. Ook hun geweten bewijst dat dit waar is, omdat ze door hun gedachten soms beschuldigd, en soms verdedigd worden”. De heidenen zijn zich dus bewust van het feit dat de wet in hun hart geschreven is. In soortgelijke bewoordingen spreken de Dordtse Leerregels: „Wel is waar, dat na de val van de mens enig licht der natuur is overgebleven, waardoor hij enige kennis van God behoudt, en van het onderscheid van wat betamelijk en onbetamelijk is” (4).

Naar binnen toe

In het verlengde van dit eerste element ligt de tweede functie van

het geweten: het weten van zichzelf („innerlijke zelfbeoordeling”). Toon Hermans heeft deze functie prachtig afgebeeld in een cartoon: een hoofd, afgenomen van de romp, kijkt via de luchtpijp naar binnen. Het geweten is een soort registrar van innerlijke gevoelens en motieven. De maatstaf hiervoor komt van buiten. Voor de Christen geldt hier: wat vraagt Gods Woord van mij, dat ik doen zal?

Het geweten functioneert op het raakvlak van de bewustzijngewende functie („naar buiten toe”), en de beoordelende functie („naar binnen toe”). Het kan echter geen absoluut karakter dragen: de normen komen voort uit de kennis van Gods Woord. „Het geweten is afgeleid van de norm, de Openbaring die eraan ten grondslag ligt (5). Als zodanig vermijdt de suggestie van Ds. Veeffkind (6), zoals genoemd in het vorige nummer van 'Opbouw' (het woord 'geweten' vervangen door 'besef', 'bewustzijn') veel spraakverwarring. Het gaat in de eerste plaats om de kennis van Gods Woord.

Geweten en schuldgevoel

We kunnen nóg een spraakverwarring constateren: 'geweten' wordt vaak vereenzelvigd met 'schuldgevoel'. Dat „lastige stemmetje van binnen”, „dat kleine mannetje dat steeds achter je aan zit”.

Voor al in de literatuur zien we deze donkere zijde van het geweten steeds weer opduiken. Schrijvers als 't Hart, Wolkers, Siebelink en Biesheuvel schrijven regelmatig over het schuldgevoel dat hen blijft achtervolgen. Ze tonen een karikatuur van de christelijke opvoeding, met als gevolg een overbelast en altijd-schuldig geweten. Dat gevoel wordt geïdentificeerd als „de worrgreep van Calvijn” (7). Het „verliezen van het gevoel der genade”, het „verwonden van het geweten” (8) lijkt ook wel alles te zijn wat Christenen geweten kennen. 'Geweten' is een synoniem voor 'schuldgevoel'. Luther waarschuwde regelmatig tegen deze verkeerde interpretatie van het christelijke geloof (9). Als ik, in plaats van af te rekenen met een zonde die op mijn geweten drukt, erover blijf tobben, betekent dat dat ik twijfel aan de kracht van de opstanding van Christus. In deze situatie komt de donkere zijde van het geloofsleven op de eerste plaats. Ik denk dat we hier een lijn kunnen trekken naar de opvoeding. Er zijn kinderen die denken dat vader en moeder pas weer van ze houden als ze straf hebben gekregen, en die straf hebben „uitgezeten”. Ze voelen niet dat liefde van de kant van de ouders los kan staan van het iets „goedmaken”. Zo zijn er mensen die de straf van God afwachten, en denken dat dan pas de relatie tot God hersteld kan zijn. Er moet kennelijk eerst iets gedaan worden, al is het maar het passieve 'getuchtigd

(vervolg op pagina 309)

Van een gemeentelid uit Lisse

IN MEMORIAM

Ds. J. J. Verleur

Bijna 50 jaar heeft Ds. J. J. Verleur zijn werk als dienaar van het Woord mogen doen. Eerst 14 jaar in Zalk en Veecaten, daarna 27 jaar in Lisse en vervolgens - na zijn emeritering per 31 december 1973 - verleende hij nog tot voor kort hulpdiensten in Amersfoort.

Hij was een man die als een onafhankelijk persoon zich opstelde en zich niet liet indelen in een bepaalde groep of richting. Hij had geen bepaalde vrienden, maar was een vriend van iedereen. Na zijn opleiding aan de V.U. te Amsterdam ging hij met zijn eerste gemeente in 1945 met de vrijmaking mee. In zijn tweede gemeente moest hij het beleven, dat hij in 1970 werd geschorst en met de helft van de gemeente van Lisse buiten het verband werd geplaatst.

Ds. Verleur, die altijd geijverd heeft om breuken in de kerk van Christus te voorkomen, kon niet verhinderen, dat hij telkens weer geconfronteerd werd met verwoestende krachten.

Dat heeft hem veel pijn gedaan en greep hem bijzonder sterk aan. Hij wilde niet kiezen voor dit of tegen dat, maar alleen Gods Woord brengen en daarop mochten ze hem altijd aanspreken. Preken, Gods Woord brengen, dat was zijn vurige begeerte en daarvoor heeft hij zich ten volle ingezet, steeds weer worstelend om dat Woord in zijn actualiteit direct bij de mensen te brengen, zodat ze ermee uit de voeten konden voor hun dagelijks leven. Hij probeerde steeds de ontwikkelingen in de wereld scherp te analyseren, de leegheid en uitzichtloosheid van de mens zonder Christus te tekenen en een ieder, maar speciaal de jeugd, die hem lief was, de weg te wijzen die het echte leven geeft. Naast zijn predikantschap had hij ook vele andere gaven, die hij in dienst van zijn Heer en Heiland stelde. Orgelspelen was een grote liefhebberij, al was het zelfs in een dienst die hij zelf leidde. Ook gedichten schrijven deed hij graag. Menige preek liep uit in een zeer persoonlijk gedicht. Een liturgie voor een kerst- of paasdienst samenstellen was geen enkel probleem. Met grote deskundigheid en inschakeling van heel de gemeente hadden we bijzonder fijne herdenkingsdiensten.

Zo heeft de gemeente, die hij dienen mocht, dankbaar gebruik gemaakt van zijn veelzijdigheid, maar het zou niet in de stijl van Ds. Verleur zijn hier enige ophef van te maken. Integendeel, de figuur van Verleur was onbelangrijk en diende niet op de voorgrond te komen.

Daarom willen we in de eerste plaats God danken voor alles wat we in Ds. Verleur hebben ontvangen voor de gemeenten, die hij diende en ook voor onze kerken. De dankbaarheid moge de droefheid bij zijn heengaan overtreffen. De troost in Christus, waarvan hij vrijmoedig mocht getuigen ten zegen voor velen, kan ons nu ook de kracht geven om over de dood heen te zien.

Mogen ook mevrouw Verleur, die in een grote eenzaamheid achterblijft, en haar kinderen die troost ontvangen, die God ons in Zijn Woord geeft en waarvan Ds. Verleur tot in zijn laatste preken mocht spreken.

Het spreken van Ds. Verleur is nu definitief geëindigd. Geen artikelen meer van hem in Opbouw, geen artikelen meer in de Vredeskrant, geen referaat meer op een ontmoetingsdag.

Toch willen we nog eenmaal Ds. Verleur aan het woord laten en wel met een gedicht, dat hij zijn gemeente in Lisse opdroeg bij zijn afscheid in december 1973.

KOM, HEER JEZUS

gedicht, op zondag 30 oktober 1973 aan mijn gemeente meegegeven, na de afscheidspraak over Markus 4:26-29.

*Ik zou graag willen, dat de Heer reeds morgen kwam;
Maar hoe dat moet met al die mensen,
die zoveel wensen, dat weet ik niet.*

*Ik denk aan al die kind'ren,
die van honger sterven;
Of die wij steeds weer hind'ren,
het Godsrijk te beërven.*

*Ik denk aan al die jonge mensen,
die met of zonder drugs verflensen;
of, ondanks sex en popmuziek,
zo bitter doen, omdat hun leven is verziekt.*

*Ik denk aan al die volken en hun machten,
die bezig zijn de samenleving te verkrachten;
Die, met hun welvaart, tóch géén vrede brachten,
omdat zij hier op aard de duivel wachten.*

*Ik denk aan al die nette mensen om mij heen,
in mooie flatjes en gekochte huizen;
die eten, drinken, lachen, praten, vrijen,
terwijl ze in hun status-symbool naar de ondergang toe rijden.*

*Ik denk aan al die zieken, met hun pijnen,
die aan een tumor of een hartinfarct verkwijnen;
En aan de eenzame, die zo verschrikkelijk alleen is,
dat zijn gezicht net een roman van steen is.*

*Ik denk aan 't stel, dat toen zo vrolijk in de trouwzaal zat.
maar heel gauw van elkaar al balen had.
En aan het ongetrouwde meisje, dat haar vlotte lach
in een abortusingreep sterven zag.*

*Ik denk óók aan de kerk, die Christus' huis moet zijn,
maar nog geen woning is, waar ieder thuis kan zijn.
Ik denk aan ál die vrome mensen, die je verwensen,
omdat je niet precies zo denkt als zij;
(want heus, mijn lieve broeder, dan hoor j' er niet meer bij.)*

*Ik zit te denken - en ik zie, wat j' eerst niet ziet:
het koninkrijk van God, verborgen als een zaad,
ontkiemend uit het Woord, al merk je dat zo niet,
het wonder van zijn komst - het is nog niet te laat!*

*Het groeit vanzelf; ik weet niet, hoe;
't is als een wonderdaad,
Die zich uit niets van mij verklaren laat.*

*Ik zou graag willen, dat de Heer reeds morgen kwam;
maar hoe moet ik ze allemaal bereiken?
Ik blijf maar biddend roepen: kom toch, Heer!
Ik blijf maar roepend zaaien, telkens weer.*

*En d'oogst gaat komen; bidden en werken, Heer;
Het koninkrijk komt als een wonder neer.
Bel bij je naaste aan en zaai het Woord,
totdat een arme drommel 't heeft gehoord.*

*Zodra de sikkel wordt gescherpt, is 't wonder weer gaan leven,
als diep-gekneusde mensenzielen zich aan Jezus mogen geven.*

*Kom toch, Heer Jezus! zo bidden ál uw kind'ren.
Laat óns gestuntel met uw Woord,
De overwinning van dat wonder niet verhind'ren.*

J. J. Verleur

Vervolg van pagina 307

worden'. Dit is een variant op het thema „wetticisme”. Het geschenk van God - Jezus Christus, die voor onze zonden gestorven is - wordt niet aanvaard. Er moet iets extra's bij, namelijk: straf.

Het goede geweten

Ons denken over het begrip 'geweten' legt, zoals we al zagen, de nadruk op het kwade geweten. In de gedachten van mensen die de kerk de rug toegekeerd hebben, speelt nog steeds dat hinderlijke gevoel een rol. 'Je komt er niet los van; je geweten blijft je achtervolgen'. Overigens is hier vaak nog meer sprake van een zich afzetten tegen de opvoeding van vroeger, al speelt deze wel een belangrijke rol bij de gewetensvorming. Maar ook bij Christenen zien we dat het geweten een negatief beeld oproept. „Veel Christenen leven maar bij één zinnetje: dat mag niet. Deze mensen zijn ziek aan het geweten” (10). Het alternatief is niet: alle remmen los. Wat wél belangrijk is, is een oriëntatie op de Bijbel. Deze spreekt in verschillende teksten over het goede, het reine geweten. Zo schrijft Paulus in 2 Timotheüs 1: 3: „Ik breng dank aan God, dien ik met een rein geweten dien”

Al eerder citeerden we 1 Petrus 3: 21, waar de schrijver van deze brief God vraagt om een goed geweten. Prof. Ridderbos (3) schrijft in verband hiermee: „De vrijheid in Christus door de Geest bestaat dus ook in de bevrijding van het geweten, nl. doordat zij het bewustzijn van schuld wegneemt en de gelovige het besef schenkt in zijn spreken en handelen door de Heilige Geest te worden geleid. Het aldus bevrijde geweten staat dan als 'goed' en 'rein' geweten tegenover het 'beschuldigende' en 'verontreinigde' geweten van degenen, die aan de schuld en macht der zonde niet zijn ontkomen” (blz. 320). Zie bijvoorbeeld Titus 1: 15: „Alles is rein voor de reinen, maar voor hen die besmet en onbetrouwbaar zijn, is niets rein. Bij hen zijn zowel het denken als het geweten besmet”.

Het gevaar van perfektionisme

Dr. Schaeffer waarschuwt in het 8e hoofdstuk van „Leven door de Geest” tegen het gevaar van perfektionisme. Zowel het over-accentueren van het kwade geweten, als het te sterk benadrukken van het goede geweten, kunnen ons van God aftrekken. In de tweede situatie zouden wij als Christenen kunnen gaan denken dat het mogelijk is om op een bepaald moment de volmaaktheid te bereiken. Dat kan dan gebeuren na een eenmalige gebeurtenis, waarna de bekeerde

Christen nooit meer zondigt, of het zou gedurende een bepaalde tijd moeten kunnen.

Sommige theologen hebben gemeend, hier een bepaalde nuancering in aan te moeten brengen. Het zou zo kunnen zijn, dat we geen bewuste zonde doen. We zijn dan vrij van elke kenbare zonde. Ook deze gedachte wordt door Dr. Schaeffer bestreden. Het is heel erg moeilijk om onderscheid te maken tussen bewuste en niet-bewuste zonden. Dat komt doordat de mens zichzelf sinds de zondeval bedriegt. De schrijver legt hier een waardevol verband met de 20e eeuwse dieptepsychologie.

„We bedriegen onszelf diep in onze onderbewuste en onbewuste natuur. Hoe langer de Heilige Geest in mij werkt, en doordringt in mijn hart, des te beter ga ik begrijpen dat er diepe afgronden in mijn persoonlijkheid zijn. De moderne psychologie spreekt in dit verband over het onbewuste en het onderbewuste, en hoewel de filosofie die achter die psychologie zit vaak grondig verkeerd is, kunnen we toch toestemmen dat onder de oppervlakte een hele wereld zich verbergt. We lijken op een ijsberg: tien procent boven water en negentig procent onder water. Het is o zo gemakkelijk om onszelf te bedriegen, en daarom moeten we een vraagteken zetten achter het woord 'kenbaar' (blz. 104/105).

Een religieus begrip

Het goede en het kwade geweten. In beide begrippen schuilt geen gevaar. Het over-accentueren van het goede geweten kan leiden tot een vorm van geestelijke ascese die Bijbels gezien onjuist is. Het benadrukken van het kwade geweten kan leiden tot het niet aanvaarden van het feit dat Jezus voor onze zonden gestorven is. De vraag kan dan ook gesteld worden of Paulus deze twee valkuilen niet heeft gezien.

We komen hier echter weer terug op het reeds eerder gestelde. Het is onjuist om te denken dat het geweten in de eerste plaats een ethisch begrip zou zijn (bepaling van wat goed of kwaad is). We hanteren het wel vaak zo, als zouden uit het geweten de normen voortkomen, waar we ons naar moeten richten. Dit is een omkering van de gedachte.

Het geweten is in de eerste plaats een religieus begrip. Het heeft te maken met de relatie tussen God en mensen. Een Christen die dicht bij God leeft, kennis heeft van Zijn Woord, weet dat hij vrijuit mag gaan. Het geweten heeft met dat bewustzijn te maken. In dat licht bezien wordt de Bijbelse visie op het geweten ook veel duidelijker: het heeft niets met asceticisme te maken.

Hier hangt tevens een ander element mee samen: het geweten van de mens kan niet de basis zijn, waarop men zich voor anderen en

voor zichzelf rechtvaardigen kan. „De in Christus geschonken vrijheid weerspiegelt zich dus in het geweten niet als vrijheid van zedelijke beslissing, maar als vrijheid van schuld voor God. Het karakteristieke van de christelijke gewetensvrijheid ligt niet in de sfeer van de zedelijke oordeelsvorming, maar in die van de religieuze verhouding tot God” ('Paulus', blz. 324).

Op dit punt aangekomen, ligt er weer een hele discussie voor ons. Immers, in hoeverre mogen we een beroep doen op ons geweten, zoals heden ten dage te pas en te onpas gebeurt? En wat kunnen en mogen we zeggen over gewetensbeslissin-

gen van anderen? Deze vragen laten we nog maar even liggen.

- (1) Vara thema-avond over gezag, 23 augustus 1981
- (2) G. W. Hylkema, Homo Duplex (Haarlem, 1963)
- (3) H. Ridderbos, Paulus (Kampen, 1973)
- (4) Dordtse Leerregels, Hoofdstuk 3/4; 4
- (5) P. Pins, Het Geweten (Delft, 1937)
- (6) J. H. Veeffkind, Hoe leest u... (Amsterdam, 1980)
- (7) Haagse Post, 11 juli 1981
- (8) Dordtse Leerregels, Hoofdstuk 5; 5
- (9) F. A. Schaeffer, Leven door de Geest (Amsterdam, 1973)
- (10) H. de Jong, Het Geweten (Opbouw, 23 mei 1975)

O. Mooiweer / Enschede

Rondom de 31e oktober

KATECHETISCHE ERVARINGEN

Iedere predikant kan de nodige ervaringen opdisen zoals hij die opdeed op de katechisaties in de loop der jaren. Het blijft een boeiend bedrijf om met jongelui om te gaan. Ze zijn erg elastisch en je weet nooit van tevoren wat je met hen beleven zult. Het opzeggen van wat ze moesten leren vlot niet altijd. Je moet verschillende dingen ook wel eens laten overleren. Maar dat geeft niet. Men moet leren inzien, dat het zonder leren ook niet gaat. Er moet nu eenmaal in een bepaalde leeftijdsfase een beperkte leerstof aan de katechisanten worden opgedragen! Via vraag- en antwoordspel kan de katecheet op de leergierigheid van de katechisanten inspelen en hun kennis testen. Je komt soms hele fijne en leuke dingen tegen. Zo gebeurde het pas, dat op de katechisatie van 12- en 13-jarigen, waar allerlei Bijbelse gegevens worden behandeld in een bepaald kader, een jongen uit zijn schrift oplas dat *de Kerk een bijbelse aangelegenheid* was. Ik vroeg hem of hij dat van zichzelf had. Hij zei heel eerlijk, dat zijn oudere zus hem erbij geholpen had. De opmerking werd door mij haastig genoteerd! Ik vond het nl. zo'n goeie zin: *De Kerk is een Bijbelse aangelegenheid!* Hoe beschouwen wij vaak de kerk? Als een puur menselijke aangelegenheid alsof het een instituut is, dat naar *menselijk* model uit de grond gestampt is en in leven wordt gehouden met allerlei *menselijke* middelen. Terwijl die gemeente een zaak van God is en blijft! Hij heeft die kerk in het paradijs al een zekere vorm gegeven. Hij doet die kerk voortbestaan door de eeuwen heen tot op de dag van vandaag. Dat is een wonder, dat bij ons verwondering bedoelt uit te lokken. Hij is de levende God. Daarom kan Hij dit. Hij is de genadige Vader. Daarom wil en doet Hij dit. Zullen wij het niet vergeten? *De Bijbel is de grondslag van de Kerk*. Niet de traditie. Niet allerlei menselijke geschriften. Zelfs de belijdenis niet. Ook een Kerkorde niet. De Bijbel, het volle Woord van God! De Kerk zal als het goed is ook steeds weer en steeds meer mensen terugwijzen naar het Bijbels getuigenis. Daarin dient het volk van God zijn vastheid te vinden. Dan leert het in te stemmen met de dichter van Psalm 119, die een lofzang aanheft op de *Wet* van God. Daarmee bedoelt hij het *Woord* van God, dat nader wordt betiteld als Gods verordeningen en getuigenissen, inzettingen en bevelen. Het heil van de HERE komt in dat alles op hem af. Hij verlangt, ja, smacht ernaar. Daarin vindt hij zijn levensvreugde. Het Woord van zijn God zet geen domper op zijn leven, knelt zijn levensontplooiing nergens af. Nee, het intensificeert zijn blijdschap en maakt hem rijk.

Dat leer je allemaal in de kerk, in de samenkomsten van de gemeente. De auteur van dit lange lied is geen negativist, maar ook geen individualist. Hij gaat er onder door via Gods geboden en komt er boven uit via Gods belofte: „Schraag mij naar uw belofte, opdat ik leve, laat mij met mijn hoop niet beschaamd uitkomen” (vers 116). Hij zoekt de anderen. Hij begeeft zich met andere gelovigen op dezelfde weg. „Ik ben een metgezel van allen, die U vrezen, en van hen, die Uw bevelen onderhouden” (vers 63).

Die dichter van psalm 119 kan er eigenlijk niet genoeg van krijgen. Wij missen helaas in doorsnee het invoelingsvermogen wat betreft de motivatie van de dichter en klagen in een tijd van geestelijke kortademigheid over de lengte van deze psalm.

De Kerk een bijbelse aangelegenheid! Verwoordt dat niet de ontdekking, die de reformatoren, met name Luther en Calvijn, deden in de zestiende eeuw?!

Doordat zij de Bijbel onder het stof vandaan haalden, kwamen zij er achter wat inhoudelijk het instituut van de kerk naar schriftuurlijke normen betekende en zagen zij de centrale plaats, die de prediking diende in te nemen in de eredienst. De Heilige Geest ging met beide mannen verschillende wegen. De één (Luther) spitte zich via het lezen en herlezen op Romeinen 1 en zag voor zich de poort van het paradijs geopend toen hij door Gods Geest verlicht verstond hoe Paulus sprak over de schenkende gerechtigheid van God tot bevrijding van het totale menselijke leven. De ander (Calvijn) werd gebiologeerd door de boodschap van het begin van Romeinen 12, waarin wordt opgeroepen tot de heiliging van het leven met als doel: de eer van God! Zo was voor de reformator van Wittenberg de Wet van God vooral een *spiegel der zonde* terwijl de man van Genève eraan toevoegde, dat de Wet des HEREN aan de N.T.-kerk ook als *regel der dankbaarheid* gegeven was.

Luthers grote levensvraag was: „Hoe krijg ik een genadig God?” Calvijn's grote levensvraag was echter: „Hoe krijgt God de Hem toekomende eer?” Beide gezichtspunten zijn geen tegenstellingen, maar aanvullingen op elkander. Juist wie een genadig God krijgt, wordt verlost van zijn ik-middel-puntigheid en gaat God centraal achten. Van nature gaan wij er van uit, dat de zon om de aarde draait; zo denken wij van nature ook, dat alles om ons eigen ik draait; totdat wij bekeerd worden en ontdekken, dat alles om God en zijn eer draait en moet draaien” (P. J. Roscam Abbing).

Een tweede ervaring deden wij ter katechisatie op toen de 14- en 15-jarigen aan bod waren. Wij behandelen momenteel met hen het thema van het gebed en lazen pas in dat verband een paar formuliergebeden. Wat liggen daarin een schatten opgetast! Als men bijvoorbeeld neemt die

SOLA GRATIA

Melodie: Martin Luther 1524

(Liedboek voor de kerken - 19)

Bij Psalm 130

1. Uit diepe nood roep ik tot U:
HEER, neig U tot mijn bede.
Wees mij genadig, luister nu
en leid mij tot uw vrede.
Indien U in het oordeel brengt
de schuld, de zonde die U krenkt,
wie kan dan tot U treden?
2. Het is om uw genade, HEER,
dat U ons wilt vergeven, -
de werken falen keer op keer,
onzuiver is ons streven.
Wie roemt in wat hij zelf verricht? -
De mens moet beven voor 't gericht
en van genade leven.
3. Ik zal op mijn gerechtigheid,
mijn eigen werk niet bouwen,
maar op Gods goedertierenheid,
zijn vriendelijkheid vertrouwen.
Die heeft Hij in zijn woord beloofd, -
zijn woord, mijn schat die niemand rooft,
mijn steun en mijn betrouwen.
4. Meer dan de wachters in de nacht
verlangen naar de morgen
zie ik naar God uit en ik wacht ...
en Hij beschaamt mijn zorgen.
Dat Abrams uitverkoren zaad
zich op de HEER, zijn God, verlaat:
bij Hem zijn wij geborgen.
5. Hoe groot de zonde is geweest,
nog groter Gods genade,
opdat Hij altijd wordt gevreesd,
Hij leidt ons op zijn paden.
De God van Israël bevrijdt
van alle ongerechtigheid
en voert ons tot zijn vrede.

Martin Luther (1483—1546)
Vertaling: Joop Klein

algemene belijdenis van de zonden annex gebed van de zondag voor de preek etc. waarmee het formulierenboek opent, wordt men getroffen door de woorden: „Bereid ook ons aller harten, opdat wij dat (Woord) horen, verstaan en bewaren mogen”. Je kunt namelijk luisteren naar het evangelie van Christus zonder dat je het begrijpt en dat kan uiteraard liggen aan prediker en luisteraar. Maar als je het gehoord en begrepen hebt moet je het ook *bewaren* en *dát* is meer dan slechts conserveren. We mogen en moeten met het gehoorde Woord aan het werk. Dan blijkt, dat we het niet vergeten! In het genoemde gebed komt eerder de zinsnede voor: „Wij hebben allen als schapen gedwaald en hebben *grotelijks* tegen U gezondigd...” Een katechisante las in plaats van *grotelijks*: *grotendeels*! Het was uiteraard een vergissing, maar het zette mij vervolgens aan het mediteren. De belijdenis van de natuurlijke onbekwaamheid tot enig goed en het geneigd-zijn tot alle kwaad wordt aangevochten niet alleen vanuit de hoek van het humanisme en de moderne theologie. Nee, het wil er bij ons niet in! Daarom proberen we op een handige manier iets af te kalven van de groothed van onze schuld. Als er een schuldbelijdenis tegenover medemensen moet plaatsvinden, staan we gauw klaar met te wijzen op het falen van de tegenpartij. Die was immers ook niet brand-schoon. Het rücksichtslos zich uitleveren aan de ander kost ons de grootste moeite. *Grotendeels is niet: helemaal, maar voor het grootste deel. Grotelijks is in grote mate, op grote schaal!* We hebben in de praktijk de onderscheiding ingevoerd tussen grote en kleine zonden, verschrikkelijke overtredingen en pieteputerige ongerechtigheden. *Maar niemand mene, dat een gradueel verschil hetzelfde is als een principieel verschil!* In het religieuze vlak treffen we „de paap in ons hart” om met Luther te spreken ook aan wanneer we het *of-of* van de Reformatie inruilen voor het *en-en* van Rome! Het of-of komt op uit het sola fide, sola gratia, sola Scriptura en mondt uit in het: *solus Christus - Christus alleen!* Want door genade zijt gij behouden, door het geloof, en dat niet uit zelf; het is een gave van God; niet uit werken, opdat niemand roeme” (Efeziërs 2 : 8, 9). De belijdenis, dat Jezus Christus de Weg, de Waarheid en het Leven is, vraagt de inzet van ons hele aardse bestaan als mens. Hij is de unieke Weg, geen dwaalweg of doolhof. Hij is de Waarheid en haat de leugen. Hij is het Leven en heeft de dood overwonnen! Wij kunnen niet uit onszelf die Weg vinden en kunnen ook niet uit onszelf op die Weg gaan. „De Heere Jezus moet Zelf ons ook op dien weg leiden en bewaren. Als de Heere Jezus ons alleen den weg had gebaad en wijzelf uit eigen kracht op dien weg gaan konden, zouden we Hem maar half dankbaar kunnen zijn; wij dankten onze redding dan ook gedeeltelijk aan onszelf. Onze gehele redding ligt in Zijn hand. Als we dat maar goed zien, geven we ons geheel aan Hem over en dan zal Hij ons leven genezen” (S. G. de Graaf). Ja, dat is de aktualiteit van de grote Reformatie!

kerknieuws

C.O.G.M.A. — Van 2-7 oktober was er weer een COGMA-team op reis in West-Duitsland. Zo'n reis wordt tweemaal per jaar gemaakt. De groep bestond uit vier personen, twee uit de Chr. Geref. en twee uit onze kerken. Er was een goede sfeer in de groep, die voor driekwart bestond uit routiniers. Voor mij was het een soort ontdekkingsreis. Ik heb nooit geweten, dat er zoveel Nederlanders in West-Duitsland wonen. In verscheidene plaatsen met Nederlandse bases zijn er complete Nederlandse wijken! De mensen uit die wijken leven en werken dagelijks met elkaar. Vaak ontstaat er een groot saamhorigheidsgevoel, maar het heeft ook duidelijk nadelen. Een vriendelijke buurman kan soms een slechte medewerker zijn of omgekeerd. Het leven in die wijken met gezinnen van Nederlandse militairen is daardoor wel iets apart. Dit speelt door tot in de kerkelijke gemeenschap. In de meeste plaatsen beoefent men met elkaar de christelijke gemeenschap (kerkdiensten, bijbel- en ge-

sprekskringen, eventueel ook catechisaties), terwijl men toch lid blijft van de thuiskerk. Alles wat min of meer meelevend 'prot' is, komt daar in die kerkelijke gemeenschap samen.

Het goede hiervan is, dacht ik, dat muren, die historisch gegroeid zijn, en die in Nederland blijven staan, daar wegvallen. Daar staat tegenover, dat de Waarheid Gods niet te vatten is in een grootste gemene deler. Maar met elkaar is men daar mee bezig. Op sommige punten is het dan geven en nemen. Het kan daar bijv. voor komen, dat iemand, die afkomstig is van de Geref. Gemeente, dapper meezingt uit het liedboek. Soms doet men ook aan bepaalde ontwikkelingen in de Nederlandse kerken niet mee omwille van de ander.

Tijdens onze reis van plm. 1300 km hadden we voornamelijk contact met gezinnen van militairen, leger- en luchtmachtpredikanten, en beheerders van P.M.C.'s en K.M.T.'s.

COGMA - een vriend in de vreemde. Een vriend is, denk ik, iemand, die met je meegaat, die luistert, die je accepteert, en dan ook bepaalde dingen voor lief neemt, maar ook iemand, die spreekt, en waar nodig is, helpt en corrigeert.

Daarom vind ik het, terugkijkend op deze reis, een goede typering: 'COGMA - een vriend in de vreemde'. Veel ontmoetingen vonden er plaats, waarbij we probeerden te delen in de vreugde en in het verdriet van de mensen.

Dienstplichtig militairen hebben we haast niet ontmoet, hoewel er toch

TUSSEN ZEE EN STAD

Ik zweef door Kijfhoek in een droom
van licht en kleur en atmosfeer...
Mijn ogen dwalen heen en weer
door duin en del, van boom tot boom,

van goud en koperbrons verrukt,
van bessen roze oranje en rood...
Ik voel mij als het kind zo groot
dat niet voor tijd en toekomst bukt.

Achter de hoge duinen gaat
de wereld achteloos voorbij...
want na de laatste duinenrij:
onmeetlijkheid of mensenmaat.

In dit besloten grensgebied,
hier zingt de herfst van God een lied.

Johan Maardapper

meerdere uit onze kerken in Duitsland zijn. Niet altijd wordt hun adres doorgegeven, en helaas wordt er nauwelijks gebruik van gemaakt om het COGMA-team te ontmoeten.

Ten opzichte van het COGMA is dat tot daar aan toe, het is er voor hen, en niet omgekeerd, maar ik vraag me af of die jongens ook meedoen aan de kerkelijke gemeenschap daar. Misschien, dat ze, wanneer de controle van thuis wegvalt, liever onderduiken in de blauwe of groene massa. Jammer. Jammer voor henzelf en voor hun omgeving. Je kunt juist daar veel geven en ook veel ontvangen. Het lijkt me overigens een goede zaak, dat ouders en kerkeraden thuis deze werkelijkheid niet vergeten.

Uit gesprekken met de predikanten bleek me, dat een meelevende achterban niet bepaald een overbodige luxe is. Ze staan daar vaak alleen voor moeilijk werk. Maar waar kun je zoveel jonge mensen benaderen als in het leger. Het feit, dat je allemaal in het groen of in het blauw loopt is al een mogelijkheid tot gesprek. Een mogelijkheid, die zich in de burgermaatschappij nauwelijks zo voordoet, vooral met mensen van die leeftijd.

De klacht van de legerpredikanten lijkt me dan ook gerechtvaardigd. We zullen als kerken ons best moeten doen, om in ieder geval begrip te hebben voor de (kerkelijk gezien mis-schien wat) uitzonderlijke aanpak, die hun werksituatie vereist.

Wat me opviel is, dat de hele discussie over kernwapens niet aan de militairen voorbij gaat. Het beeld van de domme militair, die domweg op de knop zal drukken, is een karika-tuur.

Misschien, dat een bezoek aan 'de muur' en ook aan Bergen-Belsen (dat op ons programma stond) het denken hierover zal beïnvloeden. Ook al geeft het misschien geen antwoord op de ethische vragen rond de kernwapens, toch is zo'n bezoek wel degelijk een zinvolle bijdrage aan het denken hierover.

Als je over deze problematiek spreekt blijkt dat meerderen daar het gevoel hebben, dat ze een 'rotte appel' moeten verdedigen. Iets waar je zelf misschien al aan went in Nederland, is voor hen een onbegrijpelijke zaak. Daarom zitten velen ook niet te trappelen om terug te keren naar ons lieve vaderland. Om de verloedering Gewoongetrouw willen we u een

van de maatschappij hier nemen ze het leven in de vreemde voor lief. Het is niet bepaald een reisverslag geworden. Toch hoop ik met bovenstaande iets doorgegeven te hebben van de indrukken, die ik heb opgedaan tijdens deze COGMA-reis.

Het COGMA als vriend in de vreemde doet daar zeker goed werk. Ook de bezoeken zijn, voor zover ik het kan beoordelen, bijzonder zinvol. W. H. Louwerse

Zendingswerk op Soemba; verantwoording — Ds. P. P. Goossens is weer in Holland teruggekeerd. Moe maar voldaan. Hij vertelde dat hij een aantal prachtige dia's heeft meegenomen. Als u daarvoor belangstelling heeft, voor een gemeentevergadering b.v., dan kunt u ds. Goossens altijd vragen. Zijn telefoonnummer is in Doorn 03430-46 11.

Verder is br. J. den Hertog uit Oostzaan ook enkele weken op Soemba geweest deze zomer. Hij is graag bereid om over zijn verblijf bij ds. Goossens te vertellen. Nodigt u hem eventueel ook rustig uit. Zijn adres: J. den Hertog, Grashof 58 in Oostzaan.

Dan de verantwoording van de giften in het 3e kwartaal. (Deze keer in volgorde van ontvangst; bij mejuffrouw gebruik ik ook als afkorting mw; mw. H. V. te 's-Gr.: uw bijdrage werd per abuis verantwoord onder mw. J. H. V. te 's-Gr.; excuus). Mw. H. V. te 's-Gr. f 50, f 50, f 100; G. G. te D. f 25; C. M. v. d. W. te V. f 200; mw. H. C. v. W. te H. f 100; H. v. B. te V. f 60; A. B. v. W. te V. 4 x f 20; mw. W. M. A. te 's-Gr. f 100, f 50, f 100; mw. A. V. 4 x f 30; mw. J. M. V. te 's-Gr. 3 x f 50; mw. G. G. te B. 4 x f 40; M. J. B. te D. f 35; J. V. te H. f 100; N. P. C. te H. 2 x f 50; E. G. B. B. te G. f 50; J. H. B. te H. 3 x f 30; W. M. te A. f 50; J. P. K. te D. 3 x f 25; J. B. te W. f 50; mw. J. C. v. D. te K. f 10; H. V. te W. f 50; K. G. te E. f 25; J. S. W. te W. f 250; J. J. B. te V. f 50.

Hartelijk dank, vooral voor de regelmatige trouwe betalers.

Er zijn dit jaar nog wel duizenden guldens nodig! Dit laatste is een mededeling voor degenen die een flink groot bedrag kunnen en willen overmaken. Postgiro 1687238 t.n.v. penningmeester Zendings Commissie Ned. Ger. Kerk Maarssen.

nieuws uit breder kring

Zendingsdiakonessenhuis te Amerongen — Uitnodiging voor de dag van bemoediging en bezinning op zaterdag 31 oktober (hervormingsdag!) voor u, die als Christen bij het onderwijs betrokken bent.

Als thema voor deze dag zal gelden: „Niet door kracht noch geweld maar door Mijn Geest zal het geschieden” (Zach. 4: 6b).

We zijn blij dat we ds. C. den Boer uit Woudenberg bereid hebben gevonden het thema van deze dag eerst 's ochtends te belichten vanuit de Bijbel om het daarna 's middags te vertalen naar onze dagelijkse schoolpraktijk.

U zult ook in de gelegenheid worden gesteld vragen te stellen.

We willen u opwekken deze dag in uw gebed te betrekken, in de wetenschap dat gebed veel vermag. Gewoongetrouw willen we u een aantal bijbelteksten voorstellen, die onze gedachten verder bij het onderwerp kunnen bepalen. We hebben echter in het geheel niet gestreefd naar volledigheid.

Programma

9.30 u.: Aankomst, koffie; 10.00 u.: Opening en motivering; 10.15 u.: Bijbelstudie door ds. C. den Boer; 11.15 u.: Pauze; 11.45 u.: Dienst van Gebed; 12.30 u.: Luchtpauze; 14.00 u.: ds. C. den Boer laat ons zien wat de bijbelse boodschap voor consequenties heeft in de praktijk. Er is gelegenheid tot het stellen van vragen; 14.45 u.: Theepauze; 15.00 u.: Slotwoord en dankstond; 15.45 u.: Slotzang met de kinderen.

Voor de kinderen wordt een op hen afgestemd programma georganiseerd. Het wordt door de zusters diaconessen verzorgd.

Aanmelding

Telefonisch of schriftelijk (met vermelding op kaart of envelop: „Onderwijs”, bij het

Zendingsdiakonessenhuis
Jan van Zutphenweg 4
3958 GE Amerongen
Telefoon 03434-34 44

Vermeldt u wel afzonderlijk:

- aantal kinderen en leeftijd

- aantal volwassenen

De aanmelding zouden we graag uiterlijk één dag van te voren ontvangen, d.w.z. uiterlijk 30 oktober.

Onze hartelijke dank voor uw medewerking.

Chr. Ger. Vlaamse Evang. Vereniging „Filippus”

— Velen van u zullen misschien al eens gehoord hebben, via krant of kerkblad, van de evangelisatievereniging „Filippus”. Omdat wij nog niet zolang bestaan, is de mogelijkheid echter niet denkbeeldig dat u nog nooit van ons bestaan en doelstellingen gehoord heeft.

Mogen wij ons daarom even voorstellen?

Wij zijn de jongste loot van het Chr. Geref. evangelisatiewerk in België. Het evangelisatiewerk vanuit de gereformeerde gezindte in Nederland is nog maar moeizaam op gang gekomen in België. De oudste post is van de gereformeerde gemeenten in Merksem. Vervolgens is de eerste post van de Chr. Geref. kerken in

België, nl. Antwerpen (evangelist K. Groeneveld) ontstaan, daarna Gent. Ook de gereformeerde kerken vrijgemaakt zijn inmiddels in Gent gestart, en als allerlaatste Eekloo, onder verantwoordelijkheid van de evangelisatievereniging „Filippus” en daar willen wij het even over hebben.

Wij zijn nog niet zolang geleden gestart, daarom hebben we veel kans niet bekend te zijn, en u weet: onbekend maakt onbemind!

De post Eekloo is ontstaan uit de inzet van enkele broeders en zusters uit de gemeente Zaamslag en ds. Van Vuuren, die toen in Zaamslag predikant was. Men is begonnen met huis-aan-huis lektuurverspreiding in de regio Eekloo/Maldegem. Hieruit zijn enkele contacten ontstaan. Omdat gemeentelieden uit de Chr. Geref. kerk te Zaamslag erg verspreid wonen, is de kerkeraad toen begonnen op diverse plaatsen in Zeeuws- en Oost-Vlaanderen samenkomsten te

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

houden, waarbij ook geregeld verscheidene buitenkerkelijken kwamen. Na verloop van tijd hebben enkele gemeenten (Barendrecht, Dordrecht-Centrum, Middelharnis, Sliedrecht-Centrum en Zaamslag) zich achter dit werk geschaard. Hieruit is ontstaan de Chr. Geref. Evangelische Commissie voor Oost-Vlaanderen (inmiddels onder voorzitterschap van ds. Tanis omgezet in een Stichting). Omdat dit werk een kerkelijke en vooral goede financiële achtergrond had, kon na verloop van tijd een evangelist (br. H. Bor) aangesteld worden. Br. Bor heeft zich in Gent gevestigd. Door de uitgestrektheid van het werkterrein, hebben de commissie Oost-Vlaanderen en de kerkeraad van Zaamslag het evangelisatiewerk in de andere plaatsen beëindigd. De reden tot oprichting van de Evangelisatievereniging „Filippus” was in de eerste plaats het door de commissie Oost-Vlaanderen afgestoten werk weer ter hand te nemen én verder alle mogelijkheden te onderzoeken voor evangelisatie op gereformeerde grondslag in België. De evangelisatievereniging „Filippus” is opgericht op 29 december 1979 in Leerdam. Voorzitter is ds. D. J. van Vuuren uit Leerdam, secretaris R. L. Lichtert uit Rotterdam, penningmeester br. G. Verhoef uit Leerdam, terwijl de broeders J. K. Overbeeke uit Antwerpen, H. van de Herik uit Leer-

dam en A. C. van Vuuren uit Eekloolid zijn van de vereniging. Inmiddels heeft ook in Essen, vlak over de grens, in een bolwerk van het Rooms-Katholicisme, lektuurverspreiding plaatsgevonden met medewerking van Ds. van de Veer en de jeugd van de Ned. Geref. Kerk te Rijsbergen. De werkwijze is: huis-aan-huis verspreiding van een speciale uitgave van „De Kruisbanier”, waarin een bon staat afgedrukt voor het verkrijgen van een (gratis) Bijbel of tot een persoonlijk gesprek. De hieruit ontvangen reacties worden voor zover mogelijk persoonlijk bezocht en zo proberen we een groepje belangstellenden te vormen, om later huissamenkomsten te beginnen. U begrijpt dat dit alles veel inspanning en offers vraagt. Daarom richten wij ons speciaal tot u, met het verzoek: wilt u ons helpen? In de eerste plaats denken wij aan de voorbede voor het werk in België. In het verleden is gebleken, dat de Here grote wonderen heeft verricht op het gebed, maar wij moeten zelf ook werken, het is nog steeds Ora et Labora. In de tweede plaats verzoeken wij u om financiële steun (wij zijn graag bereid ter plaatse informatie te komen verstrekken, bijv. op een gemeentevening); ten derde: het arbeidsterrein is zo groot en onze krachten klein: wilt u ons ook helpen met „man-” of

„vrouwkracht”, o.a. voor lektuurverspreiding? Het gaat niet om onze naam of eer, maar om de verbreiding van het Evangelie in Vlaanderen. Dat is dan ook de enige reden dat wij met vrijmoedigheid uw hulp en medewerking inroepen. Wij zien uw antwoord dan ook met verwachting tegemoet. Uw in Zijn dienst verbonden, R. L. Lichtert, Secretaris „Filippus”

P.S. Ondertussen heeft de Evangelische (Gereformeerde) Kerk te Eindhoven/Maasmechelen toenadering tot ons gezocht, met het verzoek om samenwerking en t.z.t. een evangelist uit onze kring te benoemen. U ziet, de mogelijkheden zijn enorm, maar de financiële problemen ook. Giro 280.717 van de Rabobank te Leerdam, met vermelding „Evangelisatievereniging Filippus”, rek.nr. 35.84.33.924.

Na ernstig lijden heeft de Here onze geliefde dochter

INKA MC.DOWEL-VAN SEVENTER

op 26 oktober tot Zich genomen, 34 jaar oud.

Zij leefde uit Gods Woord.

J. J. van Seventer

J. van Seventer-van Raalte

Katwijk 2225 JN - Sportlaan 10 b

COGMA

is het samenwerkingsverband van de Ned. Geref. Kerken

Secr. H. J. Bosch
Hekselbrink 83
7544 BV Enschede
Tel. 053-762272

Contact Orgaan
Gereformeerde
Militairen en
Alleenstaanden

en de
Chr. Geref. Kerken

Secr. T. Witvoet
Wolferlanden 25
7542 CZ Enschede
Tel. 053-760294

in MILITAIRE DIENST ?
bij de KOOPVAARDIJ ?
bij de V.N. in Libanon ?
bij de NATO in West Duitsland, België of Denemarken ?
op de ANTILLEN ?
"IN DE OLIE" in het Midden Oosten ?

COGMA legt contacten voor u

Er verblijven tientallen gezinnen en alleenstaanden van onze kerken overal ter wereld. Waarschijnlijk ook niet veraf van u of uw familieleden.

We willen gaarne die tientallen gezinnen en alleenstaanden laten ervaren dat er in Nederland nog aan hen gedacht wordt. Wilt U daarom namen en adressen doorgeven, zodat we met het a.s. Kerstfeest al deze mede-christenen een kerstattentie kunnen zenden? Laten we niemand vergeten, iedereen wordt verzocht na te gaan of er familie, vrienden of bekenden in het buitenland verblijven. We rekenen op U aller medewerking...

WAAR BENT U ... WAAR IS UW FAMILIE ... LAAT DIT AAN COGMA WETEN. NEEM CONTACT OP MET ONS ...

COGMA uw vriend in de vreemde !

Girono. 137 89 82 t.n.v. COGMA Enschede

Straks studeren?

De Evangelische Hogeschool biedt:

- een éénjarige opleiding om a.s. studenten geestelijk toe te rusten, zowel praktisch als theoretisch, voor verdere studie in het hoger onderwijs
- een driejarige opleiding journalistiek met als doel de studenten voor te bereiden op de uitoefening van een beroep op het brede terrein van de massacommunicatie
- een vierjarige lerarenopleiding in M.O.-economie en in geschiedenis, gecombineerd met maatschappijleer (per 1-8-1982)

De grondslag van de EH is de Bijbel, het onfeilbare en geïnspireerde Woord van God.

Vraag vrijblijvend een studiegids aan !

Evangelische Hogeschool

Postbus 957, 3800 AZ Amersfoort
Telefoon 033-621731

De EH is niet gesubsidiëerd en dus afhankelijk van giften.
Helpt u ons ?
Postgiro 37 18 658

BON

Stuur mij informatie over de EH.

Naam .....

Adres .....

Postcode/plaats .....

(Zenden aan EH, Antwoordnr. 151, 3800 WB Amersfoort; een postzegel is niet nodig)

O 2

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

ADVERTENTIES MOETEN UITERLIJK DINSDAGMORGEN OM 10 (TIEN) UUR TER DRUKKERIJ ZIJN !!!